

ראש השנה
 גיליון 657 | א' בתשרי תשפ"ד
 (שנה שבע-עשרה)
 כניסת שבת וחג: 18:26
 כניסת חג יום ב' דר"ה: 18:23
 צאת החג: 19:22 | ר"ת: 20:00

אשכולות

העלון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

אטום התורה

על אלקנה ועל ראש השנה // מרן ראש הישיבה הרב פרידמן שליט"א

חכמים תקנו להפטיר ביום טוב ראשון של ראש השנה בפתיחתו של ספר שמואל. ההבנה הפשוטה היא שפקידתה של חנה בראש השנה היא עיקרה של ההפטרה, שהרי בכך ההפטרה משלימה את הקריאה בתורה. הקריאה בתורה ממוקדת ב'וה' פקד את שְׁרָה פְּאֶשֶׁר אָמַר' ובהפטרה נאמר: 'וַיַּדַע אֱלֹקָנָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרָהּ ה'.

אולם דומה שניתן למצוא את הקשר ההדוק לראש השנה כבר בתחילתה של ההפטרה במעשיו של אלקנה בעלה של חנה העולה מימים ימימה למשכן ה' בשילה. ההפטרה נפתחת בפסוק המציג את אלקנה:

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרְמָתִים צוֹפִים מְהֵרָה אֶפְרָיִם וַיִּשְׁמוּ אֶלְקָנָה בֶן יִרְחָם בֶּן אֶלְיָהוּא בֶן תָּחוּז בֶּן צוּף אֶפְרָתִי

מקום מגוריו של אלקנה אינו מוכר לנו שהרי בכל המקרא כולו אין מקום הנקרא 'רמתיים'. ואכן השם הייחודי 'רמתיים צופים' שימש כבסיס לדרשת הגמרא (מגילה יד ע"א):

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים - אחד ממאתים צופים שנתנבאו להם לישראל.

אלא שעדיין מוטל עלינו למצוא את מקורה של דרשה זו בלשון הכתוב. ונראה שלפי פשוטו של מקרא - 'רמתיים' פירושו שתי רמות. ולשון 'צופים' פשוטו ששתי הרמות היו צופות זו אל זו. אמנם פירוש הפשט קשה שהרי דרכו של אדם שהוא מתגורר במקום אחד ולא בשנים והדעת נותנת שאלקנה התגורר ב'רמה' (שהיא אחת משתי הרמות), שהרי גם שמואל בנו גר ב'רמה' ואם כן קשה מדוע נאמר שהוא מן ה'רמתיים'. ועוד קשה מהו הצורך בהזכרת העובדה ששתי הרמות היו צופות זו אל זו בשם המקום.

ואולי יש לשער ששתי הרמות היו קשורות זו לזו כיון שבשתייהן היו בתי מדרש לנביאים הנקראים 'צופים' ורמז לנו הנביא שבשתי הרמות היו נביאים ואותם נביאים לא היו רגילים לעלות מביתם אל משכן ה' שבשילה. ואולי מניין מאתיים הנזכר בגמרא סמוך על מה שמצאנו בבית מדרשו של אלישע שהיו בו מאה נביאים (מלכים ב פרק ד, מג ויאמר מְשָׁרְתוֹ מָה אָתָּן זֶה לְפָנַי מֵאָה אִישׁ) וכאן שהיו שתי רמות יש להניח שהיו בהם מאתיים נביאים. ואולי ניתן להציע כי לשון צופים יש בו שתי משמעויות האחת 'נביאים' ולפי זה פירוש הפסוק הוא שהיו בשתי הרמות נביאים ורק הוא מכל הנביאים עלה לשילה. והמשמעות השניה היא ששתי הרמות צופות זו על זו ומשמעות זו ניתן לדורשה לגנאי, שבמקום לצפות על עם ישראל כולו היו הנביאים ב'רמתיים' עסוקים בלצפות זה על זה.

נמצא כי היחיד משתי הרמות שהיה רגיל לעלות לשילה היה אלקנה ועל כן נאמר בו 'ויהי איש אחד' שהוא ביטוי של גדלות וחישיבות וכדברי המדרש (במדבר רבה פרשת נשא פרשה י):

איש אחד כל מקום שנאמר אחד גדול הוא, בהקב"ה נאמר אחד דכתיב ה' אחד אין בעולם כיוצא בו וכן באברהם (יחזקאל לג) אחד היה אברהם לא היה באותן ימים כיוצא בו, בישראל כתיב (דברי הימים א יז) ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אין באומות כיוצא בהן וכן באבימלך הוא אומר (בראשית כב) כמעט שכב אחד העם לפי שהיה מלך וכן באלקנה הוא אומר אחד לפי שלא היה בדורו כיוצא בו.

מזל טוב //

לר' דביר שריד
לרגל הולדת הבת

לר' שמואל בלנק
לרגל הולדת הבן

לאביעד וינברג
לרגל נישואיו

ליצחק שונברון
לרגל נישואיו

לאלי לבנברג
לרגל אירוסיו

לעומר כורש
לרגל אירוסיו

למרדכי זיגלר
לרגל אירוסיו

// המשך בעמוד האחורי

אחזוהו בשיפולי גלימתו ונהגו בה תשובת המשקל כמנהג ארבעה מינים שאף הן אינן ניטלין בשבת. העלוא והורידוהו, וכנגד שיירי מצוה המעכבין הפורענות אף הוליכוהו והביאוהו, והרבה ספרי תפילה נשרו מחיקו. ובכל זאת לא שב אפס ובעוד ידם נטויה מששו את כל כליו וימצא השופר באמתחתו, ויצא הקצף מלפניהם.

ההלך ניסה לצדק דבריו, אך במקום שרצה לתקן נמצא מקלקל. פיו ענה בו ונדמה היה להם שעל שפתיו נשא את שמו של ר' עקיבא יוסף. וזה היה להם האות, ויניחו אומנות יעקב אביהם ויאחזו באומנות עשו, ויקיפוהו כעכנאי, ויגרשוהו בבושת פנים; כיצד מלאך לבך לעבור על דברי חכמים שהיו אומרים אין תוקעין בשופר של ראש השנה בשבת? שמא תאמר מתלמידיו של ר' עקיבא יוסף אתה וחזקה עליך מצות רבך - כבר הטביע עקיבא בן מהללאל לדורות - אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובים מוטב להניח דברי היחיד ולאחוז דברי המרובים.

ולא מצא ההלך חיל להשיב על דבריהם, כי כאשר ניסה להשיב הכבידו ידיהם עליו ולא אבו שמוע בקולו, שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד. אך הוא בשלו לא נח ולא שקט וניסה להשיב מלחמה שיודע היה לפלפל, אך לא היה יתרון בכל עמלו שעמל תחת השמש שיצאה מנרתיקה. כבר הזכרנו ששילחוהו מעמם והפנו לו עורף ולא פנים, יחד עם השופר הגדול שבכליו. וילכו ויאכלו משמנים וישתו ממתקים כי קדוש היום וחדות ה' היא מעוזם, ולבם נכון עמם בחשבם שהלה מהפושעים שנידונים בשמש ביום זה.

* * *

לו שמעו והטו אזנם למוצא פיו, היו שומעים שהשיב בקול ענות חלושה; לא היום הבעור כתנור הוא היום הזה אלא יום ה' הגדול והנורא. לא מתלמידיו של ר' עקיבא יוסף אני, אלא מתלמידיו של ר' עקיבא בן יוסף אני שבלשון זה אמרו לו עקיבא נחמתנו. שופר גדול שבידי לא שופר של ראש השנה הוא, אלא שופר של גאולה הוא.

היום ההוא בו יתקע בשופר, ראש השנה שחל בשבת היה. דורשי רשומות קראו עליו אף המקרא הזה, הנה היום בא בוער כתנור - הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה ביום בו כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ושמא מפני שרשעים נידונים בה וצדיקים מתעדין בה.

עומדות היו רגליהם בשערי ירושלים. כסבורים מתדבקים הם במידותיו של מקום; מה הוא בוחן כליות ולב אף הם כן. וכל אחד מהם לפי דעתו פולמסטוס של מלך. עוברים ושבים משער לשער ומעיינים בכליהם של עוברי האורח אם יש בהם שעוברים על גזירת חכמינו, שאמרו הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בה, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים.

אנשים אלו אנשים של צורה הם. לא הכירו פנים לאיש, לא ההדירו פני דל ולא נשאו פני גדול. הלא כבר אמרנו שדבקים הם במידותיו של הבורא, מה הוא ביום זה מעביר צאנו תחת שבטו אף הם מעבירים אחד אחד בתווק, ובודקים באמתחתו אם נמצא שופר בין כליו.

ומדוע ששו כעל כל הון על כל בית אונקלי הנקרה בדרכם? עוף השמים הוליך את הקול ובראש כל חוצות שמעו, כי תלמידיו של ר' עקיבא יוסף¹ אמרו נתנה ראש ונשובה ירושלימה. אותו ר' עקיבא יוסף הליצו עליו בני דורו אוהב מצוות לא ישבע מצוות. מהם דרשו זאת לשבח ומהם לגנאי. וכל כך למה, לפי שאיוותה נפשו לחדש התקיעה בראש השנה שחל בשבת בעיר הקודש אשר קדושתה עליה אף כשהיא שוממה.

וישאו עיניהם ויראו איש המתעטף כשליח ציבור ועולה כבמעלות בית חורון, וחשדוהו לפי שמעשיו סתומים. פרוש אתה? שאלוהו, והשיב להם בשפה רפה ובכובד ראש ונשמט מהם אנה ואנה. מיד נעשו כתלמידי חכמים שבבל; מה זה שלפנינו, ספק פרוש ספק אינו פרוש ואם תימצי לומר פרוש ספק פרוש ניקפי ספק פרוש קיזאי, והיו מחבלים זה לזה ומדגילים זה לזה, עד שנראו כאויבים זה לזה והעלו אבק ברגליהם עד כסא הכבוד, וכמדומה להם שמחמת כן שמעו בת קול המכרזת ואומרת אלו ואלו, ותפסוהו.

מתואר כל הפולמוס סביב ענין זה, את מה שטען ומה שטענו נגדו וסיפור המעשה. וכן בספר עיר הקודש והמקדש לגרי"מ טיקוצ'ינסקי ח"ג פרק כ.

¹ ר' עקיבא יוסף שלזינגר חפץ בכל מאודו לחדש את תקיעת השופר בר"ה שחל בשבת בירושלים. ראה באריכות בכ"ע ישרון, א, תשנ"ז, תלג, שם

יש מחלוקת פנימית נוספת בין התוס' והרא"ש מהו המקור לכך שאומרים משאיל"מ:

- **תוס'** (ב"ב לד. ד"ה הוי) - המקור לדין משאיל"מ הוא מסברא בעלמא.
- **רא"ש** (ב"מ ח-י וכן בתשובה ח-ג) - המקור לדין משאיל"מ הוא מהפסוק 'שבועת ה' תהיה בין שניהם' שלמדה הגמרא שזה בא למעט יורשים.

ולכאורה דברי התוס' קשים לשיטתם, בשלמא אם היו סוברים כרמב"ם וכרמב"ן שגדר חיוב השבועה הוא 'תשלם או תישבע' מובן שהחיוב הוא מסברא ולא צריך פסוק מכיוון שסוף סוף רובץ על הנתבע חיוב ממון שאינו יכול להיפטר ממנו אך לשיטתם שגדר חיוב השבועה הוא 'תישבע או תשלם' קשה מהיכא תיתי לומר שיתחייב לשלם מסברא.

כדי ליישב את דברי התוס' יש להקדים את חקירת **הקוב"ש** (ב-ז) בדין משאיל"מ, שיש שתי אפשרויות להבין כיצד הוא עובד א. אפשר להבין שהחיוב לשלם כאשר אינו יכול להישבע נובע מחיוב השבועה כמו בכל מקרה שאינו רוצה להישבע וזה כדי לתת תוקף לעצם חיוב השבועה.

ב. אפשר להבין שזה חיוב ממון מחודש שהתורה הטילה על אדם שמחויב שבועה ואינו יכול להישבע שאינו נובע מחיוב השבועה.

ושמעתי לתרץ על פי זה שלשיטת התוס' החיוב לשלם מדין משאיל"מ הוא כצד הראשון שכמו שאם לא היה רוצה להישבע היה צריך לשלם כך כאשר היה לו לדעת וטוען שאינו יודע הוא נחשב כאינו רוצה להישבע ולכן צריך לשלם ואם כן מובן שזו סברא פשוטה שיש לחייבו בתשלום ואין צורך בפסוק שהרי לולי חיוב התשלום הזה לא היה שום משמעות לחיוב השבועה. אך הרא"ש הבין לא כך, אלא הוא הבין שמסברא הדין הוא שמי שאינו יכול להישבע פטור מלשלם אפילו כאשר היה לו לדעת ולא נחשב כמי שאינו רוצה להישבע אלא שכאשר טוען שאינו יודע והיה לו לדעת יש ריעותא בטענתו ובצירוף הריעותא שגרמה לחיוב השבועה נוצר חיוב ממון מחודש שמקורו מהפסוק 'שבועת ה' תהיה בין שניהם'.

יש שלוש שבועות שבית דין משביעים מן התורה; א. שבועת עד אחד. ב. שבועת מודה במקצת. ג. שבועת השומרים האחרונים¹ חקרו בגדר חיוב השבועה, שיש שתי אפשרויות להבין את גדרו:

א. הגדר הוא 'תשלם או תישבע' דהיינו שמעיקר הדין יש על הנתבע חיוב ממון אלא שהתורה נתנה לו אפשרות להיפטר ע"י שבועה.

ב. הגדר הוא 'תישבע או תשלם' דהיינו שהנתבע חייב להישבע כדי לברר את טענתו אלא שאם הוא לא נשבע אנחנו מחייבים אותו לשלם (שהרי אם לא נחייב לשלם לא יהיה שום משמעות לחיוב השבועה שכל אחד יאמר שאינו רוצה להישבע).

באבן האזל (שכירות ב-ג) כתב שנחלקו בכך הראשונים, בגמרא (ב"מ צח ע"א) מובא הדין שאם אדם טוען שהוא מודה בחצי מהתביעה ולגבי החצי השני הוא לא יודע אז הוא חייב לשלם, וזה נקרא דין מתוך שאינו יכול להישבע משלם (משאיל"מ), ונחלקו הראשונים האם הדין הזה שייך רק כאשר יש ברי טוב ושמא גרוע דהיינו במקרה שהיה לנתבע לדעת והוא לא יודע² או שדין משאיל"מ שייך גם בברי גרוע ושמא טוב דהיינו שלא היה לנתבע לדעת³:

- **רמב"ם** (שאלה ופקדון ה-ו, מלוה ולוה יג-ד), **רמב"ן** (הובא בש"ך עב-נא) - שייך משאיל"מ גם כאשר לא היה לנתבע לדעת.
- **ראב"ד** (שו"פ ה-ו), **תוס'** (ב"ק מו. ד"ה דאפילו), **רא"ש** (ב"ק ו-טז) - לא שייך משאיל"מ כאשר לא היה לנתבע לדעת.

ומחלוקתם תלויה בחקירה בגדר חיוב שבועה:

• **הרמב"ם והרמב"ן** סוברים שגדר החיוב הוא 'תשלם או תישבע' ולכן כאשר אינו יכול להישבע חייב לשלם בכל מקרה שסוף סוף אין לו אפשרות להיפטר מחיוב הממון שרובץ עליו.

• **הראב"ד, התוס' והרא"ש** סוברים שגדר החיוב הוא 'תישבע או תשלם' ולכן זה שייך רק כאשר היה לנתבע לדעת שאז באמת מוטל עליו להישבע ואם לא נשבע מחייבים אותו לשלם שהרי הוא אשם בכך שאינו יודע אך כאשר לא היה לנתבע לדעת אין סיבה לחייב אותו לשלם מכיוון שהסיבה שאינו יכול להישבע היא אינה באשמתו.

³ כמו במקרה בב"ק מו. ששור נגח את הפרה ונמצא עוברת בצידה, שהמזיק מודה שהשור הזיק את הפרה אך אינו יודע אם הזיק את העובר ולא מוטל עליו לדעת כן.

¹ אבן האזל ואבי עזרי (שכירות ב-ג), קה"י (ב"מ ד) ועוד אחרונים, ויש אחרונים שחילקו בין שבועת השומרים לשאר השבועות.

² כמו במקרה הנ"ל שטוען חמישים איני יודע והרי היה לו לדעת אם לזה או לא.

וכך יש לפרש גם את לשון הפסוק: 'ועלה האיש ההוא', שאלקנה היה היחיד שעלה. תפקידו של הנביא המכונה 'צופה' התפרש בספר יחזקאל (לג א-ט), שם הוא המקום היחיד במקרא ש'צופה' עניינו נביא וכך נאמר שם:

וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן אָדָם דַּבֵּר אֶל בְּנֵי עַמֶּךָ וְאֶמְרָתְךָ אֲלֵיהֶם אֲרָץ כִּי אָבִיא עָלֶיהָ חָרֵב וְלָקַחְוּ עִם הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם וַנִּתְּנֵנוּ אֹתוֹ לָהֶם לְצִפָּה: וְרָאָה אֶת הַחָרֵב בָּאָה עַל הָאָרֶץ וְתִקַּע בְּשׁוֹפָר וְהִזְהִיר אֶת הָעָם: וְשָׁמַע הַשְּׁמַע אֶת קוֹל הַשׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חָרֵב וַתִּתְּחַהּוּ דָמוֹ בְּרֹאשׁוֹ יִהְיֶה: אֶת קוֹל הַשׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא נִזְהָר נִפְשׁוֹ מִלֹּט: וְהִצִּיף כִּי יִרְאָה אֶת הַחָרֵב בָּאָה וְלֹא תִקַּע בְּשׁוֹפָר וְהָעָם לֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא חָרֵב וַתִּתְּחַח מֵהֶם נִפְשׁוֹ הוּא בְּעֹנֹו נִלְקַח וְדָמוֹ מִיַּד הַצִּיָּף אֲדָרְשׁוּ: וְאִתָּה בֶּן אָדָם צִפָּה נִתְּתִיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דְבַר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי: בְּאֶמְרֵי לְרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דְבַרְתָּ לְהִזְהִיר רָשָׁע מִדְרָכּוֹ הוּא רָשָׁע בְּעֹנֹו יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבָקֵשׁ: וְאִתָּה כִּי הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדְרָכּוֹ לְשׁוּב מִמֶּנֶּה וְלֹא שָׁב מִדְרָכּוֹ הוּא בְּעֹנֹו יָמוּת וְאִתָּה נִפְשָׁךָ הִצַּלְתָּ:

הנביא קרוי צופה כיון שהוא רואה את שעתיד ועשוי לקרות ותפקידו הוא להתריע ולדרוש תיקון כדי שהפורענות לא תגיע. ומסתבר שמשום כך קרא ספר שמואל לנביאים בימי אלקנה 'צופים' על שם שהיה להם לצפות את חורבן שילה ולהזהיר מפניו. למדנו, איפוא כי האזהרה של הנביא נמשלת לתקיעת השופר של הצופה, ובכך ניתן לתת פשר חדש לחיבורה של ההפטרה לעניינו של יום. ההפטרה הזו באה ללמד את יראי ה' שעליהם לעשות כל שביכולתם כדי לעורר את סביבתם הקרובה והרחוקה לשמוע את דבר ה' וללכת בדרכיו. קריאה זו היא תקיעת השופר המתריע מפני הבאות. ומכאן שאלקנה היה בעל התוקע הלאומי שהלך בכל פעם בדרכים אחרות כדי לקרוא באזני העם את דבר ה' ואת מצוותיו ועל כן ההפטרה העוסקת במעשיו ראויה להיקרא ביום ראש השנה.

ובדרך מליצה ניתן לדרוש גם את שלשלת היוחסין שנזכרה כאן: בֶּן יִרְחָם - הקריאה בשם ה' והתקיעה בשופר מביאה להתעוררות רחמי ה' על ישראל ויש בכך רמז לזכרונות כמו שאנו רגילים לומר בברכת זכרונות 'ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור'.

בֶּן אֶלְיָהוּא - ההכרזה 'אלי הוא' מתאימה במהותה להמלכתו של הקב"ה הבאה לידי ביטוי בברכת מלכויות. בֶּן תַּחֲוֹ - אולי יש כאן רמז לחיים כעין 'תחיו' ועניינו שהממליך את הקב"ה ונזכר לפניו טובה זוכה לחיים. בֶּן צוּף - יש לומר שכאן ישנו רמז לדברי התורה שנאמר עליהם (משלי פרק טז, כד) 'צוּף דָּבַשׁ אֶמְרֵי נָעִם מְתוֹק לִלְפָּשׁ וּמְרַפָּא לְעַצְמֵם' ויש בכך רמז לתקיעת שופר שיש בה זכרון למתן תורה ושמיעת דבר ה' שטעמו כצוף דבש. יהי רצון שנזכה לשמוע את קול שופר תורת ה' ולהשמיעו בקול גדול צלול וברור לכל אחינו בית ישראל באהבה ובמסירות ונכתב וניחתם לחיים טובים ולשלום בספר החיים.

אחורה נא

חידות בתנ"ך // אביעד וינברג ואיתן שיר

תשובות לפרשת כי תבוא:

1. המילה **שִׂיד** מופיעה פעמיים בנביאים בספר ישעיהו (ל"ג, י"ב) ובספר עמוס (ב', א')
 2. הנביא זכריה הוא שהתנבא "ביום ההוא נאם ה' אכה כל-סוס בתמהון ורכבו בשגעון ועל-בית יהודה אפקח את-עיני וכל סוס העמים אכה בעורו": (י"ב, ד')
 3. כשיהושע מחדש את הברית עם ישראל הם מקריבים על "מזבח אבנים שלמות אשר לא-הניף עליהן ברזל ויעלו עליו עלות לה' ויזבחו שלמים": (ח', ל"א)
- הקשית לשאול:** הביטוי אבן שלמה מוזכר בשני מקומות: בבניין בית המקדש- "והבית בהבנתו אבן-שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל-כלי ברזל לא-נשמע בבית בהבנתו": (מלכים א' ו', ז') ובספר משלי- "מאזני מרמה תועבת ה' ואבן שלמה רצונו" (י"א, א'). תשובת החידה היא - **מטר:**
- "שם משפחה לכודה מבנימין מרכיבה את המילה (משפחת המטרי נלכדה במעילת עכן בחרם). בתחילת האזינו היא יורדת- לא עולה" (יערוף כמטר לקחי). בתקופת קציר חיטים גרמה היא לבהלה (בנאום שנושא שמואל הנביא לאחר חידוש המלוכה נאמר: "ויקרא שמואל אליה ויתן ה' קלת ומטר ביום ההוא ויירא כל-העם מאד את-ה' ואת-שמואל": (שמואל א' י"ב, י"ח). ואף ירמיהו ישב בחצר שלה; "חצר המטרה" (למשל ירמיה לבב)

חידה לכבוד ראש השנה הבעל"ט:

ראש השנה מוזכר רק פעם אחת בכל התנ"ך, אך

בזוהר דורשים שכל מקום שנאמר "ויהי היום" זהו

ראש השנה.

היכן מוזכר ראש השנה בפשט, והיכן מופיע הביטוי

"ויהי היום"?

